

Інноваційно-інвестиційні орієнтири екологізації стратегічної діяльності стейкхолдерів в системі міського рекреаційного землекористування

В умовах нестійкого розвитку української економіки, формування комплексної програми земельного стратегування рекреаційних територій може стати дієвим механізмом її модернізації та впровадження інноваційних технологій у галузь використання земельних ресурсів та розвитку підприємництва.

Метою дослідження є визначення інноваційно-інвестиційних орієнтирів та організаційно-правової, економічної та інформаційної форми екологізації стратегічної діяльності стейкхолдерів в системі міського рекреаційного землекористування.

Імплементация європейського досвіду до українських реалій передбачає комплексної системи господарської діяльності стейкхолдерів в системі міського рекреаційного землекористування. Для європейської моделі корпоративної соціальної відповідальності взаємодія зі стейкхолдерами дуже важлива. В ідеалі ця модель орієнтована на перетворення компаній на повноцінних членів суспільства. Тому діалог зі стейкхолдерами перебуває у центрі європейської практики корпоративної соціальної та екологічної відповідальності.

На рівні ЄС діалог із заінтересованими сторонами інституціоналізовано. Ініціатором цього процесу в рамках Європейського Союзу стала Європейська Комісія. У 2003 році ця організація оголосила про створення Форуму стейкхолдерів, основною метою якого було підвищення обізнаності з концепцією корпоративної соціальної та екологічної відповідальності, сприяння діалогу між бізнесом, державними установами, організаціями громадянського суспільства, профспілками та іншими групами заінтересованих сторін. Основним «поштовхом» до створення Форуму стала Лісабонська конференція, що відбулася у 2000 році.

Вперше поняття «стейкхолдери» було використано в 1963 році в Стенфордському дослідному інституті. Пізніше цю теорію було розвинуто Едвардом Фріменом, професором з бізнес-адміністрування університету Вірджинія, у 80-х роках. З того

Управління інноваційною, інвестиційною та економічною діяльністю інтегрованих об'єднань та підприємств: колективна монографія / за заг.ред. М.Л. Савчук. – Дніпропетровськ: Пороги, 2016. – Розд. 3.9. - С. 234–245.

часу, вона набула поширення в корпоративному середовищі, особливо в теоріях та практиках стратегічного менеджменту, корпоративної соціальної та екологічної відповідальності. Наразі поняття розширилось [1]. Більшість відносин між компаніями та зазначеними вище групами стейкхолдерів закріплено і регламентовано юридичними документами, угодами, законами країни присутності компанії, а також міжнародними документами (Декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, конвенції міжнародної організації праці). У «Зеленій книзі» ЄС зазначено, що всі заінтересовані сторони мають бути почутими. За міжнародним стандартом соціальної відповідальності ISO 26000, *«стейкхолдер»* або *заінтересована сторона* – це особа, або група осіб, яка має інтерес у будь-яких рішеннях або діях організації. *Залучення стейкхолдерів* – це діяльність щодо створення можливостей для діалогу між компанією та одним або кількома її стейкхолдерами з метою надання інформаційної бази для рішень компанії. Основні групи заінтересованих сторін для компаній продемонстровано в табл.1 [2,с.81].

Таблиця 1.

Основні групи стейкхолдерів (заінтересованих сторін) [2]

Працівники та їх об'єднання	Клієнти і споживачі	Державні органи
Акціонери, інвестори, рейтингові агенції	Фінансова спільнота	Урядові, професійні організації, громадські та міжнародні організації
Інвестори	Національна і локальна громада	Громадянське суспільство
Неурядові організації та асоціації	Постачальники	Медіа, тренінгові агенції, консультаційні компанії

Ефективність роботи стейкхолдерів в першу чергу пов'язана з впровадженням збалансованої інноваційно-інвестиційної стратегічної політики заінтересованих сторін

сталого розвитку міського рекреаційного землекористування. Інноваційно-інвестиційна стратегія розвитку стейкхолдерів є невід'ємною умовою як їх процвітання, так і сталого розвитку міських територій.

В умовах сьогодення немає односпайного підходу до формування інноваційно-інвестиційної стратегічної політики заінтересованих сторін (стейкхолдерів) сталого розвитку міського рекреаційного землекористування. Характерні ознаки стейкхолдерів - інноваційних підприємств, що здійснюють інноваційно-інвестиційну політику на постійній основі наведено у таблиці 2.

Венчурні підприємства, віоленти, пацієнти, експлеренти і комутанти – це інноваційні підприємства, які працюють на різних етапах інноваційного циклу. Венчурні підприємства та віоленти - працюють з радикальними інноваційними проектами (котрі реалізуються у великих винаходах), а пацієнти, експлеренти та комутанти з поліпшувочими інноваційними проектами (що поліпшують техніку завдяки винаходам середнього та невеликого масштабу).

На підґрунті міжнародної класифікації підприємств-інноваторів та в залежності від цілей суб'єктів-господарювання А. Ю. Юданов [3] пропонує використання низки інноваційних стратегій, а саме: віолентної, комутантної, пацієнтної і експлерентної.

Віолентна, або силова, стратегія характерна для суб'єктів господарювання, що орієнтуються на масове виробництво товарів та послуг. Основне джерело доходів - продаж продукції (надання послуг) за низькими цінами широкому колу споживачів, що досягається завдяки позитивному ефекту від масштабу. Це забезпечує значний запас конкурентоспроможності. *Пацієнтна* стратегія передбачає наявність у суб'єктів господарювання вузьку спеціалізацію і обмежене коло споживачів. Цільовою аудиторією є споживачі, яких не влаштовують товари та послуги масового виробництва, і які готові платити за високу якість і бренд додаткову плату. *Комутантна* стратегія переважає в локальних бізнесах. Конкурентними перевагами локальних суб'єктів господарювання на своїх ринках є добре знання ринку та швидке задоволення потреб клієнта. Акцент робиться на

Управління інноваційною, інвестиційною та економічною діяльністю інтегрованих об'єднань та підприємств: колективна монографія / за заг.ред. М.Л. Савчук. – Дніпропетровськ: Пороги, 2016. – Розд. 3.9. - С. 234–245.

індивідуальний підхід до кожного споживача при впровадженні проектів.

Таблиця 2.
Характерні ознаки стейкхолдерів - інноваційних підприємств *

	Ознака	Виоленти	Патієнти	Експлеренти	Комутанти
1	Тип бізнесу	Стандартний	Спеціалізований	Спеціалізований	Стандартний
2	Рівень конкуренції	Високий	Низький	Середній	Середній
3	Новизна галузі	Нові	Зрілі	Нові	Нові, зрілі
4	Які обслуговують потреби	Масові, стандартні	Масові, нестандартні	Інноваційні	Локальні
5	Профіль виробництва	Масовий	Спеціалізований	Експериментальний	Універсальний, дрібний
6	Розмір компанії	Великі	Великі, середні, дрібні	Середні, дрібні	Дрібні
7	Стійкість компанії	Висока	Висока	Низька	Низька
8	Витрати на НДДКР	Високі	Середні	Високі	Відсутні
9	Фактор сили і конкуренції	Висока продуктивність	Пристосованість до особливо го ринку	Випередження у нововведеннях	Гнучкість
10	Динамізм розвитку	Високий	Середній	Високий	Низький
11	Витрати	Низькі	Середні	Низькі	Низькі
12	Якість продукції	Висока та середня	Висока	Середня	Середня
13	Асортимент	Середній	Вузький	Відсутній	Вузький
14	Збутова мережа	Власна, або	Власна, або	Відсутня	Відсутня

		контролю єма	контролю єма		
	Реклама	Масова	Спеціалі зована	Відсутня	Відсутня

* Складено авторами на підставі [3, 4, 5]

Експлерентна, або піонерська, стратегія спрямована на впровадження радикальних інноваційних проєктів, що перетворюють існуючу структуру ринку. Такі суб'єкти господарювання є піонерами, що відкривають нові ринки. Вони отримують вигоду саме через початкову присутність на ринку. Майже в 90 відсотках випадків вони терплять крах, але за рахунок решти шансів мають величезний технічний, фінансовий і моральний успіх. Ці суб'єкти господарювання - одні з основних двигунів інноваційного прогресу.

На погляд авторів, вищезазначена типологія інноваційних стратегій може бути використано в інноваційно-інвестиційної діяльності стейкхолдерів в системі екологізації міського рекреаційного землекористування. Така діяльність в першу чергу пов'язана з впровадження інноваційно-інвестиційних проєктів у сферу рекультивациі земель міських агломерацій.

Дослідники процесу рекультивациі [6] у залежності від цільового використання виділяють 6 напрямів рекультивациі техногенних ландшафтів – сільськогосподарський, рекреаційний, лісогосподарський, водогосподарський, санітарно-гігієнічний та будівельний. Рекреаційна рекультивациа виконується неподалік міст і великих населених пунктів з метою створення зон відпочинку.

До земель рекреаційного напрямку рекультивациі підпадають зони відпочинку і спорту: парки і лісопарки, водоймища для оздоровчих цілей, мисливські угіддя, туристичні бази і спортивні споруди.

Головною метою рекультивациі є повернення порушених земель у господарське використання та створення на місці порушень продуктивних і раціонально організованих елементів культурних антропогенних ландшафтів, поліпшення умов навколишнього середовища. Передумовами необхідності рекультивациійних заходів та причинами негативних тенденцій поширення деградаційних процесів є їх стрімке переведення у

неекологічні види використання та виробничі, промислові і містозабезпечуючі угіддя.

Станом на 1.01.2014 р. земельний фонд України в межах її кордонів складає 60354,9 тис. га., що дорівнює 0,4 % площі суші Землі та відповідно 6 % площі Європейського субконтиненту. За даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, земельний фонд країни структурно розподілявся наступним чином: значна частка земельної площі (70,8%, або 42,74 млн. га) – сільськогосподарські землі. Ліси та інші лісовкриті території займають 17,6% (10,62 млн га) території країни, забудовані землі – 4,2% (2,54 млн га) території, покриті поверхневими водами – 4,0%, заболочені землі – 1,6%, інші – 1,7%. Землі, що використовуються для відпочинку складають всього 1,2% від площі країни. В Україні склався надзвичайно високий рівень освоєння життєвого простору: до господарського використання залучено понад 60% її території. Тільки 24,2 млн га (40,1 %) еколого стабілізуючих угідь, із яких 4,5 млн. га (7 %) знаходиться у природному стані (болота, озера, ріки, а також відкриті землі без рослинного покриву та з незначним рослинним покривом). Загалом по країні антропогенне навантаження складає більше 3,24 бали [7]. Отже, Україна, на жаль, не задовольняє еколого-економічні вимоги щодо загального стану. Екологічний стан землекористування в країні наблизився до небезпечної межі, за якою можуть настати непоправні екологічні процеси.

За даними Міністерства екології та природних ресурсів України [7] до основних антропогенних чинників впливу на земельні ресурси відносяться сільськогосподарська освоєність, особливо розораність земель, ерозійні та інші деградаційні процеси, забрудненість ґрунтів тощо.

Рекультивуацію порушених земель у 1995 році здійснено на площі 8,4 тис. га, у 2000 – 3,7 тис. га, у 2005 – 2,1 тис. га, у 2010 – 0,5 тис. га, у 2013 – 0,6 тис. га. Виконання робіт з охорони земель на території регіонів України здійснюється вкрай повільно у зв'язку з недостатнім фінансуванням. Державним бюджетом України на 2013 рік Держземагентству України взагалі не передбачено кошти на здійснення заходів з охорони земель. Відповідно до регіональних програм з використання та охорони

земель, інших програм у сфері земельних відносин у 2013 році на охорону земель використано 60,1 млн грн.

Вищевказане свідчить про нагальну потребу у заходах з рекультиватії та поліпшення земель із врахуванням, що кошти для відповідних робіт в повному обсязі не можуть бути виділені державою. Тому дуже важливим є визначення форми взаємовідносин усіх стейкхолдерів у міському землекористуванні. В першу чергу це стосується взаємовідносин держави та приватних інвесторів. На думку авторів, інноваційно-інвестиційна політика екологізації міського землекористування повинна здійснюватися не тільки на основі інформаційної та комунікаційної співпраці, а й на підґрунті організаційно-правової форми управління - державно-приватного партнерства.

Актуальність впровадження засад державно-приватного партнерства у сферу рекреаційного землекористування спричинена:

- ✓ необхідністю розширення площ рекреаційних територій внаслідок зростання спектру послуг, що пов'язані з відпочинком людей та поновленням сил міських мешканців після їх трудової діяльності;
- ✓ зростанням обсягів рекреаційних послуг через прискорення урбанізаційних процесів,
- ✓ ускладненням виробничо-господарської діяльності міських агломерацій;
- ✓ пріоритетністю задоволення рекреаційних, культурних та розважально-дозвільних запитів населення міських агломерацій;
- ✓ зростанням концентрації населення та одночасною обмеженістю земельних ресурсів агломераційних територій;
- ✓ нагальністю вирішення соціально-демографічних проблем;
- ✓ необхідністю підвищення рівня життя населення міських агломерацій завдяки системному здійсненню рекреаційних послуг.

З метою обґрунтування актуальності для держави та стейкхолдерів - підприємців-інноваторів Державного приватного партнерства (ДПП) у інноваційно-інвестиційної політиці щодо розвитку рекреаційного напрямку рекультиватії, розглянемо SMART метод (таблиця 3). Відповідний метод ґрунтується на тому, що досягнення мети залежить від її формулювання.

Таблиця 3 Обґрунтування доцільності впровадження ДПП у напрямку рекреаційної рекультивациі на підставі SMART методу*

Б у к в а	Позна- чення	Роз'яснення	Обґрунтування доцільності використання форми Державно-приватного партнерства (ДПП) в рамках рекреаційної рекультивациі	
			Приватні підприємства	Держава
1	2	3	4	5
S	Specific, significant, stretching	Мета повинна бути максимальною конкретною і ясною. Ступінь її «прозорості» визначається однозначністю сприйняття усіма.	Ціль – отримання найбільшого прибутку від використання порушених земель з найменшими капіталовкладеннями	Ціль – екологізація та раціональне ефективне використання порушених земель
M	Measurable, meaningful, motivational	Мета повинна бути вимірною, причому критерії вимірювання повинні бути не тільки за кінцевим результатом, а й по проміжному.	В процесі реалізації мети суб'єкти господарювання отримують нові території відпочинку для працівників, в результаті – комерційний прибуток від використання територій	Кількість порушених території зменшиться, кількість рекреаційних земель збільшиться, врівноважаться податкові надходження за використання відповідних територій

Продовження таблиці 2

1	2	3	4
---	---	---	---

A	Attainable, agreed upon, achievable, acceptable, action-oriented	Необхідно адекватно оцінювати ситуацію і розуміти, що мета досяжна з точки зору зовнішніх і внутрішніх ресурсів, якими володіє організація	Досягнення взаємоузгоджених цілей можливе виключно в рамках державно-приватного партнерства: держава встановлює цілі проектів з позиції суспільних інтересів і визначає кількісні та якісні параметри, здійснює екологічний моніторинг реалізації проектів, а приватний партнер бере на себе оперативну діяльність на різних стадіях проекту - розробку, фінансування, будівництво, експлуатацію, управління, практичну реалізацію послуг споживачам	
R	Realistic, relevant, reasonable, rewarding, results-oriented	Мета повинна бути реалістичною і доречною в цій ситуації, повинна вписуватися в неї і не порушувати баланс з іншими цілями і пріоритетами	В результаті досягнення мети приватні підприємці отримують більший дохід з меншими капіталовкладеннями, аніж в результаті сільськогосподарської рекультивациі	В результаті досягнення мети держава отримує більші податкові надходження, раціональне землекористування
T	Time-based, timely, tangible, trackable	Термін - одна з головних складових мети. Вона може мати як фіксовану дату, так і охоплювати певний період.	Згідно нормативно-правового підґрунтя державно-приватного партнерства довго тривалість відносин - від 5 до 50 років [8]	

*Розроблено авторами на підставі [9]

У практиці інноваційного управління існують так звані SMART-критерії, яким повинні відповідати «розумні» цілі: конкретні (specific); вимірні (measurable); досяжні (attainable);

актуальні (relevant); співвідносні з конкретними часовими рамками (time-bounded).

Концепція «розумних» цілей розроблена Дж. Дораном у 1981 році [9]: «There's a S.M.A.R.T. way to write management's goals and objectives».

Відповідна концепція є сучасним підходом до постановки діючих цілей в системі державно-приватного партнерства сфери рекреаційного землекористування. Система постановки S.M.A.R.T. - цілей дозволяє на етапі визначення мети узагальнити всю наявну інформацію, встановити прийнятні терміни реалізації інноваційно-інвестиційних проектів, визначити достатність рекреаційних та фінансових ресурсів, надати всім суб'єктам державно-приватного партнерства ясні, точні, конкретні завдання.

Державно-приватне партнерство представляє собою інструмент залучення інвестицій та інновацій в державний сектор економіки, в даному випадку – безпосередньо в процес використання рекреаційних земель, та передбачає використання приватного капіталу підприємців на певний строк на основі державного управління без приватизації об'єктів, при цьому частина ризиків покладається на приватних інвесторів. Держава встановлює цілі проектів з позиції суспільних інтересів і визначає вартісні та якісні параметри, здійснює моніторинг реалізації проектів, а приватний партнер бере на себе оперативну діяльність на різних стадіях проекту - розробку, фінансування, будівництво, експлуатацію, управління, практичну реалізацію послуг споживачам.

Організаційні засади розвитку державно-приватного партнерства [8] однією із сфер діяльності визначають туризм, відпочинок, рекреацію, культуру та спорт. На наш погляд, з позиції інноваційно-інвестиційних орієнтирів, вкрай неоднозначним є вибір рекреаційного напрямку рекультивациі тільки за умови непридатності до сільськогосподарського використання. Земельний кодекс України наголошує на пріоритетності створення на відпрацьованих площах земель сільськогосподарського призначення з метою недопущення скорочення орних угідь країни. Адже потреба у відпочинку, забезпеченні екологічної функції територій та відновленні

потенціалу земель є не менш нагальною в сучасних умовах розвитку нашої країни.

Перевагами рекреаційного напрямку рекультивациі є:

- ✓ менші капіталовкладення в порівнянні з сільськогосподарською рекультивациєю;
- ✓ відносна легкість та швидше приведення територій у придатний до використання та комерційної діяльності стан;
- ✓ відсутність додаткових витрат щодо постійного поліпшення екологічного стану відповідних земель;
- ✓ мінімальний об'єм робіт при вертикальному плануванні території та збереження існуючих або створення придатних в результаті виробництва робіт форм рельєфу на стадії технічного етапу;
- ✓ забезпечення раціонального та екологічного використання земель при експлуатації споруд для відпочинку і занять спортом;
- ✓ потреба у рекреаційних територіях та закладах відпочинку, тобто можливість деякої ексклюзивності, що підвищить інвестиційну привабливість територій;
- ✓ стійкість угідь щодо природної деградації та адаптивність ландшафту до будь-якої господарської структури місцевостей;
- ✓ позитивний вплив на вартість нерухомості регіону і привабливість проживання;
- ✓ вони є засобом формування сталого розвитку територій, що забезпечує потреби населення у відпочинку, підвищення якісного стану ґрунтів, екологічного використання територій та отримання доходів підприємств.

Підприємство, здійснюючи відновлення земельних ресурсів, повинно орієнтуватися на потреби ринку у придбанні певного ресурсу. Таким чином, найбільшу дохідність (мінімальний збиток) з рекультивациі забезпечить той напрям відтворення порушених земель, за якого рента відновленої земельної ділянки має стійку тенденцію до зростання, за умови незмінності залученого обсягу фінансових ресурсів виробництва та забезпечення якісного стану земель на відповідному рівні для уникнення додаткових капіталовкладень.

Резюмуючи усе вищенаведене зазначимо, що високопродуктивний розвиток інноваційного підприємництва у сфері відпочинку на основі державно-приватного партнерства

належить до пріоритетних напрямів удосконалення організаційно-економічного механізму рекреаційного землекористування. Підґрунтям цього виступають: можливість використання засад інноваційно-інвестиційного маркетингу та менеджменту проєктів щодо вирішення проблеми рекреаційного землекористування; перспективність збалансованого поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів стейкхолдерів; вирішення соціально-демографічних, економічних, суспільно-політичних та культурно-побутових проблем; значущість продуктивного використання земель, що виведенні із господарського обороту через їх порушення в результаті людської діяльності, за відсутності у держави та органів місцевого самоврядування матеріально-фінансових та інших ресурсів на їх відтворення.

Перелік посилань:

1. Stakeholder Definition - [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://en.wikipedia.org/wiki/Stakeholder_\(corporate\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Stakeholder_(corporate))
2. Корпоративна соціальна відповідальність: підручник / М.А.Саприкіна, М.А. Саєнсус, А.Г. Зінченко та ін. // За науковою редакцією д.е.н., проф. Редькіна О.С.- К.: ТОВ «Фарбований лист», 2011. – 480 с.
3. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика: учебно-практическое пособие /А.Ю. Юданов. – М., 1998.- С.82.
4. Федоренко К. П. Управление конкурентоспособностью фирмы на промышленном рынке: монография. /К.П.Федоренко. – Москва-Берлин, 2015.- 216с.
5. Андреева Н.М. Товарна інноваційна політика: навчальний посібник /Н.М. Андреева, О.В. Рулінська. – Одеса: «Апрель», 2015. – 284 с.
6. Грицик В. Екологія довкілля. Охорона природи: навчальний посібник / В. Грицик, Ю. Канарський, Я. Бедрій. - К.: Кондор, 2009. - 292 с.
7. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2013 році [Електронний ресурс] – Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів

Управління інноваційною, інвестиційною та економічною діяльністю інтегрованих об'єднань та підприємств: колективна монографія / за заг.ред. М.Л. Савчук. – Дніпропетровськ: Пороги, 2016. – Розд. 3.9. - С. 234–245.

України. – 2015. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/index.php/dopovidi>

8. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 1 липня 2010 року № 2404-VI/Відомості Верховної Ради України.- 2010.- № 40.- стор. 1436.-стаття 524.

9. Project Smart: Management Review. — Volume 70, Issue 11(AMA FORUM). — P. 35-36